

Aandacht voor sterfte aan tuberculose

Wereldwijd overlijden elk jaar 1,7 miljoen mensen aan tuberculose. Aandacht voor deze enorme sterfte is harder nodig dan ooit. Bij ons is de ziekte zo ver teruggedrongen dat we dreigen onze eigen tbc-geschiedenis te vergeten.

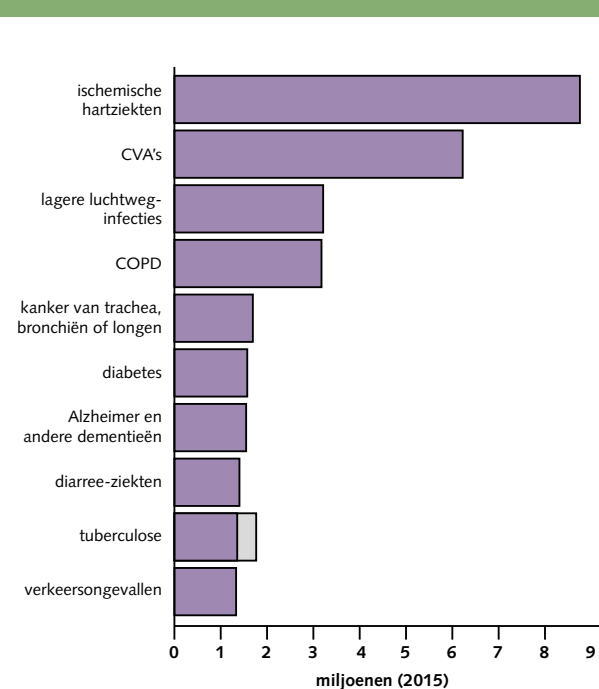
Van alle infectieziekten is tuberculose de meest dodelijke. Ter vergelijking: aan de gevreesde infectieziekte ebola stierven tijdens de laatste grote uitbraak in West-Afrika 12.000 mensen; aan tuberculose sterven 30.000 mensen per week. Tuberculose staat met een negende plaats zelfs hoog op de lijst van alle

doodsoorzaken in de wereld (zie Figuur 1). Niet voor niets onderschreven alle landen ter wereld in 2014 de 'End TB Strategy' van de World Health Organization (WHO), met onder andere als doel om binnen twintig jaar de wereldwijde sterfte aan tuberculose met 95 procent terug te dringen.

Volksziekte in Europa

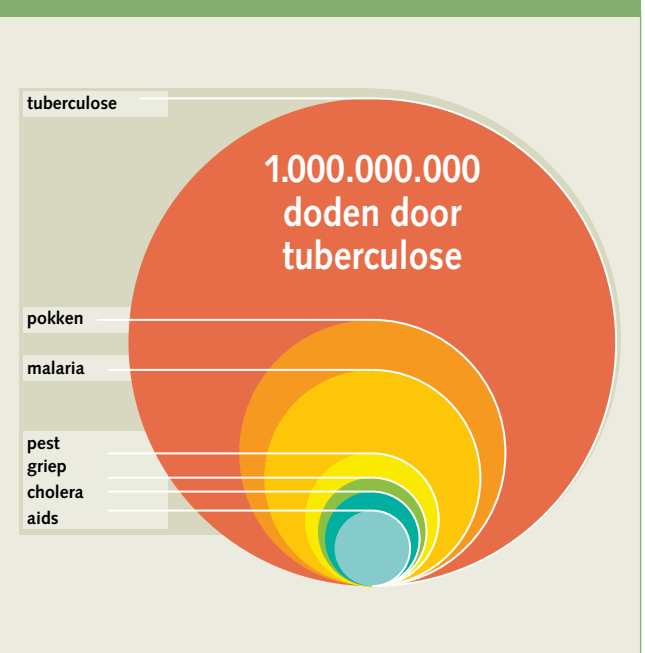
Ook historisch gezien zijn de gevolgen van tuberculose dramatisch te noemen. In de afgelopen 200 jaar zijn maar liefst 1 miljard mensen aan de ziekte overleden, veel meer dan aan enige andere infectieziekte, zoals pokken, malaria of de pest (zie Figuur 2). Veel ontwikkelde landen zijn er vooral sinds

FIGUUR 1. TOP-10 VAN WERELDWIJDE DOODSOORZAKEN

Sterfte aan tuberculose onder hiv-positieven is weergegeven in grijs.
(Bron: World Health Organization. Global tuberculosis control: WHO report 2016)

FIGUUR 2. DE GROOTSTE MOORDENAAR

Tuberculose heeft historisch gezien meer doden op het geweten dan welke andere infectieziekte ook. In de afgelopen tweehonderd jaar kostte de ziekte meer dan een miljard mensen het leven.
(Bron: Paulson T. Epidemiology: A mortal foe. Nature. 2013 Oct 10;502(7470):S2-3)

de Tweede Wereldoorlog in geslaagd tuberculose zeer ver terug te dringen. Daardoor dreigt de ziekte weg te zakken uit het collectieve geheugen. Toch was tuberculose in de 19e en begin 20e eeuw dé volksziekte in Nederland en in Europa.

Een proefschrift uit 1879

In de bibliotheek van KNCV Tuberculosefonds staat als een van de eerste exemplaren in de collectie (nr. 17) een proefschrift van J.J. Haver Droeze Jr.: 'De sterfte aan phthisis in Nederland in de jaren 1866-1875' (phthisis is tuberculose). Dit 'academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van Doctor in de Geneeskunde aan de Rijksuniversiteit te Leidsat Robert Koch de tbc-bacterie ontdekte en 25 jaar voordat (K)NVCV werd opgericht.

De algemene sterfte in Nederland was gedurende dat tijdperk 2.568 per 100.000 en die aan phthisis 246 per 100.000. "Alzoo komt 1/10 gedeelte der sterfgevallen op rekening van phthisis," schreef Haver Droeze. Dat viel nog mee want Hirsch vond "dass 1/7 aller Todesfälle durch Schwindsucht bedingt ist."

Ligging?

De lucht in Nederland met haar hoge vochtigheidsgehalte zou volgens Fourcault nadelig moeten werken. Haver Droeze vond echter gunstige verhoudingen, die hij toeschreef aan de ligging nabij de zee en de "grote vochtigheid der lucht. Van eene invloed van den bodem konden we in onze geheele bewerking weinig bemerken, doch zagen wel dat de lager en aan zee gelegen streken overal 't minst van de ziekte te lijden hadden. In 'hoog Nederland' eischte phthisis met 2,54 per 1000 zielen meer slachtoffers dan in 'laag Nederland' (2,41%) zoodat in ons land het lage gedeelte het gunstigste blijkt te zijn."

In Zwitserland was het juist andersom: "hoe hooger men komt, des te minder phthisis". Zeeland stak in Nederland er juist gunstig bij af. Volgens Haver Droeze lag dat verder aan de atmosferische toestanden, naast individuele voorbeschiktheid.

Industrialisatie?

De ziekte was het wijdst verbreid in Overijssel, waar het fabriekswezen op een "hoogen trap" stond. Deventer, Zwolle en Kampen telden relatief de meeste slachtoffers. Haver Droeze vond ook dat de meeste ziek-

Patiënten in Appelscha in de frisse lucht

(Fotocollectie tbc-museum)

gevallen zich voordeden op de leeftijd van 20-40 jaar, en vond dat streken "waar men zich met industrie bezig hield, veel meer te lijden hadden dan die, waar men met den landbouw zijn bestaan vond."

Schiedam had een lagere sterfte. "Of het vele gebruik van alcoholica reden kan wezen van een gunstige verhouding?" vroeg Haver Droeze zich af. "Dat het gebruik daarvan in branderijen groot is, is toch eene bekende waarheid."

MIJN MOEDER VERLOOR TWEË KINDEREN IN ÉÉN JAAR

Documentaire tbc-museum

Naarmate er meer over de oorzaken van tuberculose bekend werd, werd een betere bestrijding mogelijk. Maar tot de introductie van effectieve antibiotica bleef de ziekte ook in Nederland veel slachtoffers maken. Sterfte is daarbij uiteraard de slechtst denkbare uitkomst. De overledenen kunnen dat zelf niet meer navertellen, maar hun familieleden wel. Bijvoorbeeld in een film over ziek-zijn en werken in een sanatorium die vijftien jaar in het tbc-museum van de Stichting Beatrixoord draaide. (Zie ook het artikel op pagina 20.)

In de film vertelt Pieter, een oud-patiënt, zijn verhaal. Zijn vader heeft hij nooit ge-

kend omdat deze toen Pieter heel klein was al aan tuberculose overleed. Zijn broer Jacob kreeg vervolgens niertuberculose. Daarna Jan die in 1937 stierf en zijn zusje Marietje die zes maanden later ook overleed.

'Blijf jij maar hier'

"Mijn moeder verloor twee kinderen in één jaar," benadrukt Pieter de emotionele impact op zijn moeder en het gezin. Jacob moest kuren in het verafgelegen Katwijk. Zijn moeder was afhankelijk van de armenzorg en had geen geld om hem op te zoeken. Ook Jacob redde het niet: hij overleed in de oorlog. En kort na de oorlog was Pieter zelf aan de beurt. "Blijf jij maar hier," zei de arts van het sanatorium Beatrixoord in Appelscha tegen hem.

Op zeer hoge leeftijd kon hij dit verhaal gelukkig nog vertellen. Samen met zijn vrouw, die hij ontmoette in Beatrixoord waar zij als verpleegkundige werkte. De liefde betekende wel dat zij naar de hoofdzuster moest om te vertellen dat ze verliefd was op een patiënt. En hij moest voortaan 's nachts een onderkomen zoeken buiten het sanatorium, in het dorp. Terzijde vertelt zijn vrouw nog even dat ze zelf ook ziek werd en aan de inmiddels ontdekte medicijnen moest. ■

Zie ook de volgende artikelen:
Tuberculosesterfte in Nederland 2006-2015 (pag. 6)
Onderzoek naar tbc-behandeluitkomst in Suriname (pag. 10)
'Krijg de tering! Krijg de pleuris!' (pag. 14)